

Wat maakt de leraar tot een goede leraar?

‘Persoonlijk meesterschap’ focust op binnenkant van het vak

Cito-toetsen, leerlingvolgsystemen, effectief onderwijs, opbrengstgericht werken. Steeds vaker voelen leraren basisonderwijs zich uitvoerders van beleid van anderen. De technische, instrumentele benadering van onderwijs doet de balans doorslaan naar de ‘buitenkant van het vak’. Toetsen, regels en procedures, waarmee leraren en scholen voldoen aan de standaarden van inspectie en overheid. Het landelijk Expertisecentrum Persoonlijk Meesterschap (CEPM) vraagt aandacht voor de binnenkant van het vak. Wat maakt een leraar tot een goede leraar?

Weinig onderwijzers zullen beweren dat de vernieuwingen die aansturen op verantwoording en controle allemaal weer overboord moeten. Maar er is wel een duidelijke tegenbeweging merkbaar in het onderwijsveld. Simpelweg omdat veel leraren onvoldoende vervulling vinden in die instrumentele buitenkant en ook op zoek zijn naar zingeving. “Mijn vak moet zoveel meer zijn”, is een herkenbare reactie. Zijn buitenkant en binnenkant met elkaar te verbinden?

Als antwoord op dit signaal gaf de Onderwijsraad eind 2012 groen licht aan zes pabo’s om het ‘Center of Expertise Persoonlijk meesterschap’ (CEPM) te vormen. Deelnemers zijn de Katholieke Pabo Zwolle, de Marnix Academie, de Gereformeerde Hogeschool, Driestar Hogeschool, Iselinge Hogeschool en Hogeschool de Kempel. In de loop van 2013 sloot ook de Christelijke Hogeschool Ede zich aan. In verschillende deelprojecten maken zij de aspecten van persoonlijk meesterschap concreet hanteerbaar voor de praktijk van de leraar.

Belang leerling voorop

In de literatuurverkenning beschrijft het Expertisecentrum (2013) persoonlijk meesterschap als het handelen van leraren dat is ingegeven door persoonlijke opvattingen over goed onderwijs en goed leraarschap. Dit gebeurt voor een groot deel intuïtief. Je handelt dan zonder reflectie vooraf en doet (bijna) als vanzelf de goede dingen. Maar er zijn ook lastige situaties die om weloverwogen keuzes vragen. Daarin laat je niet alleen je eigen opvattingen meewegen, maar ook de belangen van de school waar je werkt, die van de ouders en de eisen die de samenleving stelt. Persoonlijk meesterschap betekent dat je al deze verschillende belangen serieus neemt en dat je er bij het maken van keuzes rekening mee houdt. Maar het belang van de leerling, zijn ontwikkeling en welbevinden, blijft daarbij wel je belangrijkste focus. Daar ben je leraar voor, om de belangen van je leerlingen te dienen.

‘Het brood wordt natuurlijk wel in de klas gebakken.’

Jos Castelijns, lector Eigentijds Beoordelen van Hogeschool de Kempel en als projectleider verbonden aan het CEPM, licht toe: “Leraren worden dagelijks geconfronteerd met allerlei dilemma’s. Bijvoorbeeld: moet ik mijn leerlingen uitdrukkelijk voorbereiden op de Cito-toets of kan ik ook aandacht besteden aan de dingen die ik persoonlijk belangrijk vind in het onderwijs? Geef ik Bart in groep 8 extra aandacht bij rekenen, omdat we daar in school nu eenmaal een procedure voor hebben? Of doe ik dat niet, omdat ik weet dat Bart dat zelf liever niet heeft, omdat hij vindt dat hij zo in een uitzonderingspositie komt te staan? Informeer ik de ouders van Hannah over wat zij mij in een vertrouwelijk gesprek over thuis verteld heeft, of doe ik dat juist niet omdat ik haar vertrouwen niet wil schenden? Geef ik Ramon feedback op alle fouten die hij in zijn dictee heeft gemaakt of richt ik me juist op een beperkt onderdeel?”

Tekst:

Cora van Soerland

Fotografie:

Frank Coenders, Shutterstock

Karel Koolen en Jos Castelijns

Wat aan de buitenkant wordt gevraagd, leg je als leraar langs de meetlat van je persoonlijke waarden. Je legitimeert zo voor jezelf en voor anderen de keuzes die je maakt. Voor het maken van dergelijke afwegingen en het rechtvaardigen van je keuzes heb je soms moed nodig. Lef om in het belang van de leerlingen te blijven handelen. Het vraagt ook de bereidheid om de belangen van anderen (je school, de ouders, de inspectie) in je afweging te betrekken.

Verhaal van de leraar centraal

Voor een van de eerste deelprojecten interviewen Jos Castelijns en collega Karel Koolen van Hogeschool de Kempel leraren en schoolleiders. Zij kiezen daarbij voor een narratieve aanpak: de verhalen van leraren staan centraal. Castelijns: “Verhalen van mensen zijn niet afstandelijk. Leraren komen al vertellend over hun ervaringen tot de kern van wie ze als leraar zijn en willen zijn. Ze hebben het over kritische incidenten, momenten die ze zich goed herinneren, omdat er gevoel onder zit. Op die momenten maken ze keuzes in hun handelen.”

‘Mijn vak moet zoveel meer zijn.’

Karel Koolen, docent Godsdienst/Levensbeschouwing: “Met de narratieve aanpak kunnen we het persoonlijke verhaal van leraren intact laten. Deze informatie is niet in tabellen en grafieken weer te geven. De gesprekken doen goed: leraren vertellen graag over hun vak en over de keuzes die ze maken. Het scherpt hun inzicht in wie ze als leraar zijn en waarin ze zich verder zouden kunnen ontwikkelen. Op die manier geven leraren betekenis aan ‘goed werk’ en kunnen zij hun opvatting daarover delen met anderen: directe collega’s, het schoolteam, het werkveld en aankomende leraren. De gesprekken doen ook deugd, omdat hun verhaal serieus genomen wordt en anderen de tijd nemen om naar hen te luisteren. Een van de leraren in het project gaf na afloop aan: Dit is belangrijk. Dit soort gesprekken waarin je als leraar de kans krijgt je verhaal te vertellen. Dat is zo waardevol.”

Het Expertisecentrum Persoonlijk Meesterschap wil (aspirant-)leraren helpen hun kwaliteiten goed in te zetten, zodat zij het beste uit zichzelf en uit hun leerlingen kunnen halen. Het deelproject van Castelijns en Koolen loopt tot juni 2014 en levert concrete opbrengsten op voor leraren. Zo maken zij met leraren de narratieve aanpak geschikt om ook op scholen te gebruiken, bijvoorbeeld bij intervisie of schoolontwikkeling. Deze aanpak helpt leraren zich meer bewust te worden van de waarden waarop zij hun professionele handelen baseren. Het geeft hen inzicht in wie ze zijn en willen zijn als leraar. Dat inzicht helpt hen bij het nemen van beslissingen in de dagelijkse praktijk. Daar gaat het om. Een van de leraren in het project verwoordde het als volgt: “Het brood wordt natuurlijk wel in de klas gebakken.”

Het verhaal van meester George

In de literatuurverkenning van het CEPM analyseert Castelijns het persoonlijk meesterschap van George (Persoonlijk meesterschap, Onderwijs dat deugt en deugd doet; CEPM, projectgroep 2; 2013).

Castelijns beschrijft 'meester George' als symbool voor alle leraren. In zijn authentieke handelen, in wie hij is, ligt misschien wel zijn belangrijkste bijdrage aan de ontwikkeling van zijn leerlingen.

George is leraar op de Mission Hill Elementary School in Boston, een internationaal vermaarde basisschool met een uniek schoolconcept in een achterstandswijk in Boston. Castelijns en andere bezoekers zijn getuige van een gesprek tussen George en leerlingen over een schoolpleinincident, waarin het persoonlijk meesterschap van George zichtbaar wordt.

Improvisatietalent

Na de les van George vragen de gasten waarom George handelde zoals hij handelde. In plaats van zich te verantwoorden, zegt George: "Het gaat vaak gewoon op gevoel." Hij heeft door de snelheid van interacties op het moment zelf geen tijd gehad om zorgvuldig na te denken en te reflecteren. Meester George moet handelen en vertrouwt daarbij op zijn natuurlijke improvisatietalent. Dit improviserend handelen is kenmerkend voor veel wat leraren doen. Niet alleen wanneer zij ingrijpen bij conflicten op de speelplaats, maar ook in situaties waarin het leren van leerlingen centraal staat. Veel van wat in de klas gebeurt, is niet vooraf te plannen of in te studeren.

Weten wat goed is en weten zonder woorden

George is een ervaren leraar die weet wat hij moet doen. Daar heeft hij geen woorden voor. De Nederlands-Canadese pedagoog Max van Maanen (1995) noemt dit 'pedagogische tact'. Tactvolle leraren stemmen hun handelen op de behoeften van leerlingen af. Ze handelen onmiddellijk en toch bedachtzaam. En steeds staat het belang van de leerling (zijn ontwikkeling en welbevinden) voorop.

Persoonlijke levensgeschiedenis van leraren

Waarop baseren leraren hun tact als zij daar geen woorden voor hebben? George verwijst naar de bron van zijn tact. Het morele besef dat hij gebruikt in de situatie, heeft hij verworven tijdens zijn persoonlijke levensgeschiedenis. Persoonlijke ervaringen hebben hem gevormd tot wie hij is. De verbinding met deze ervaringen in de betreffende situatie maken het handelen van George authentiek.

